

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2021.9.108-127>

УДК: 327.8(470+571)::339.982[(430):(ЄС)]

© Микола Стецюк¹

ПОЗИЦІЯ ФРН ЩОДО «ПІВНІЧНОГО ПОТОКУ-2» В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС

108
—

У статті проаналізовано підвалини позиції ФРН щодо будівництва російського газопроводу «Північний потік-2» та її вплив на спільну енергетичну політику й безпеку Європейського Союзу. На тлі стабільного зростання споживання енергії в глобальному вимірі та в межах ЄС питання поставок енергоресурсів перетворюються на інструмент збільшення країнами-постачальниками політичного впливу. В цьому контексті «Північний потік-2» слід розглядати як один з таких інструментів. З іншого боку, підтримка Німеччиною будівництва «Північного потоку-2» зумовлена прагненням забезпечити себе безперервним постачанням природного газу. Останнє має особливе значення для продовження масштабної перебудови енергетичного сектору країни. З метою виправдати свою позицією ФРН апелює до різних аргументів – від економічної доцільності проєкту для всього ЄС до необхідності уникнути повного розриву зв'язків з Росією. Відстоюючи таку позицію, ФРН ставить власні економічні та політичні інтереси вище інтересів ЄС та окремих країн-членів, що суперечить одному з головних принципів діяльності Союзу – принципу солідарності. Фактично Німеччина одноосібно обирає стратегічний напрямок енергетичної політики ЄС, не звертаючи достатньої уваги на альтернативні шляхи постачання енергоресурсів.

Ключові слова: ФРН, *Energiewende*, «Північний потік-2», енергетична безпека, енергетична політика, безпечні поставки, гібридні загрози.

¹ Аспірант кафедри міжнародної інформації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, e-mail: stetsiuk.mykola@chnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0003-0704-6530>

Germany's Position Concerning the Nord Stream-2 Pipeline in the Context of the European Union's Energy Security

The article analyzes the underlying foundations of Germany's position regarding the construction of Russia's Nord Stream 2 pipeline, as well as the impact of this position on the European Union's joint energy policy and energy security. Against the backdrop of the constantly growing energy consumption both globally and in EU specifically, supplies of energy sources are being increasingly used by exporters as an instrument of political influence. In this context, the Nord Stream-2 pipeline is regarded as such an instrument, primarily by Russia itself. On the other hand, Germany has been supporting the construction of the new Russian pipeline due to the need to ensure uninterrupted supply of cheap natural gas. The latter is of particular significance for the realization of Germany's long-term energy transformation strategy. However, by sticking to such a position, Germany prioritizes its own political and economic interests over those of EU and individual Member States, which is contrary to one of the main principles of EU's functioning, i.e., the principle of solidarity. With this in mind, it is reasonable to conclude that Germany is almost single-handedly defining the strategic direction of the entire EU's energy policy without paying due attention to alternative suppliers and sources.

109

Keywords: Germany, Energiewende, Nord Stream-2, energy security, energy policy, security of supply, hybrid threats.

Постановка проблеми. З огляду на виклики, які постають перед світовою спільнотою та окремими країнами у зв'язку з кліматичними змінами, питання енергетичної безпеки стає все більш актуальним. І хоча важко заперечити важливість якнайшвидшого переходу на більш екологічні джерела енергії, держави фактично мусять виконувати складне двоєдине завдання: з одного боку – зменшення негативного впливу на клімат, а з іншого – неперервне забезпечення своїх країн достатніми обсягами енергоносіїв. А якщо врахувати, що науковці та рухи за захист довкілля все гучніше закликають держави відмовлятися від викопного пального і ядерної енергії задля стримування кліматичних змін, пошук альтернативних джерел енергії стає одним із пріоритетних завдань. У випадку ж із Німеччиною амбітні плани федерального уряду щодо перебудови енергетичного сектору країни (нім. Energiewende) спричинили зростання залежності країни від традиційних енергоресурсів, як-от газу. Останнє, зокрема, і спо-

нукає німецький істеблїшмент активно підтримувати будівництво російського газопроводу «Північний потік-2» (Stern, 2021). Примітно, що попри можливі негативні наслідки нового газопроводу для енергетичної безпеки ЄС і Європи в цілому ФРН продовжує наполягати на необхідності реалізувати даний проєкт, стверджуючи, що його роль – суто економічна (Stern, 2021).

Мета даної статті – проаналізувати позицію ФРН щодо газопроводу «Північний потік-2» у контексті європейської енергетичної безпеки. Згідно з даною метою поставлено наступні **завдання**:

- охарактеризувати енергетичну безпеку країн ЄС та Європи в цілому як об'єкт геополітичного впливу з боку РФ;
- розглянути внутрішньополітичні аспекти підтримки Німеччиною будівництва «Північного потоку-2»;
- проаналізувати можливі наслідки позиції ФРН для єдності ЄС у питаннях енергетичної безпеки.

110

Аналіз досліджень і публікацій. З огляду на свою актуальність окреслена тема привертає значну увагу як вітчизняних, так і закордонних дослідників та експертів. Так, питання забезпечення енергетичної безпеки та стійкості ЄС у широкому сенсі було досліджено як проблему балансу між переходом на альтернативні джерела енергії, необхідністю покривати все більші потреби в енергоресурсах, забезпеченням безперебійного постачання енергоносіїв з «геополітично ризикових» регіонів та диверсифікацією імпорту енергоносіїв (Cotella and Crivello 2016). Примітною є також проблема різного темпу трансформації енергетичних систем в окремих країнах ЄС, що розхитує єдність Енергетичного союзу та негативно впливає на енергетичну безпеку ЄС загалом (Mata Pérez, Scholten, and Smith Stegen, 2019). Крім того, потенційні наслідки реалізації проєкту «Північний потік-2» досліджувалися крізь призму теорії кооперативної гри, що дозволило розглянути різні сценарії розвитку подій та позиції зацікавлених акторів у кожному сценарії (Sziklai, Kóczy, and Cserssik, 2020; Eser, Chokani, and Abhari, 2019). Заслужує уваги і проблема подальшої ролі ФРН в енергетичному секторі ЄС, яка очікувано зросте в разі завершення будівництва «Північного потоку-2» (Стригуль, 2020). Особливо актуальним є розгляд проблематики енергетичної безпеки в контексті геополітичного протистояння, що у випадку з «Північним потоком-2» полягає у збільшенні російської присутності в економіках країн ЄС з метою конвертації економічних

зв'язків у засоби політичного впливу (Кравченко, 2020). Нарешті, «Північний потік-2», де прихильники проєкту виправдовують його завершення зростанням безпеки постачання та більшою екологічністю природного газу, тоді як його противники наголошують на вірогідному зростанні залежності Німеччини від російського газу та сумнівах у загальній доцільності прокладання додаткового газопроводу поряд з уже наявним «Північним потоком» (Wettengel, 2021).

Виклад основного матеріалу. Як уже було зазначено, проблема енергетичної безпеки набуває все більшого значення, перш за все з огляду на постійне зростання споживання енергії, усвідомленням вичерпності покладів традиційного викопного пального та необхідністю пришвидшувати перехід на екологічніші джерела енергії. Так, глобальне споживання енергії протягом 1980-2010 років зросло майже вдвічі – з 280,622 квадрильйонів BTU (англ. British Thermal Unit – британська теплова одиниця, 1 BTU \approx 252 кал або 1055 Дж. – Прим. автора) в 1980 році до 506,853 квадрильйонів BTU в 2010 році. При цьому традиційні викопні ресурси, а саме: нафта, вугілля, природний газ – і далі займають лівову частку у структурі глобального виробництва та споживання енергії, а саме майже 87% (Cotella and Crivello, 2016, 83). Що ж до Європейського Союзу (ЄС-27), то обсяги спожитої ним енергії зросли з 71,747 квадрильйонів BTU в 1980 році до 83,824 квадрильйонів BTU в 2010 році, причому до 2030 року очікується зростання споживання енергії в ЄС на 20% (Cotella and Crivello, 2016, 84). З огляду на наведені вище дані видається цілком логічним той факт, що саме на 20-е та першу чверть 21-го століття припало карколомне зростання шкідливих викидів та зумовлені ними глобальні зміни клімату. Так, викиди вуглекислого газу зросли з 1,95 мільярдів тон у 1900 році до 36,44 мільярдів тон у 2019 році, причому найбільші обсяги викидів станом на 2019 рік були зафіксовані в Китаї – 10,17 мільярдів тон, Сполучених Штатах Америки – 5,28 мільярдів тон та ЄС-27 – 2,92 мільярдів тон (Ritchie and Roser, 2020). Більш того, за оцінками Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату глобальні викиди парникових газів зростатимуть і далі, навіть за умови збереження поточних заходів із запобігання кліматичним змінам (Cotella and Crivello, 2016, 85). Нарешті, подальший економічний розвиток, процеси урбанізації та зростання населення призводитимуть до ще більшого зростання глобального споживання енергії в довгостроковій перспективі: до 2050 року прогнозується зростання

світового попиту на енергію приблизно на 100% (Cotella and Crivello, 2016, 83–4). Якщо ж урахувати, що світових запасів нафти й газу вистачить приблизно на 41 та 63 роки відповідно, перед окремими країнами та світовим співтовариством загалом постає складна проблема вироблення максимально збалансованої енергетичної політики, яка дозволила б забезпечити достатню кількість енергії за одночасного зменшення негативного впливу на довкілля. Таким чином, енергетична безпека в сучасних умовах набуває особливо важливого значення для стабільного функціонування будь-якої країни.

У той же час питання енергетичної безпеки набуває яскраво геополітичного забарвлення. Так, з огляду на стабільно важливе значення традиційних викопних ресурсів країни зі значними їхніми запасами можуть конвертувати постачання нафти або газу в засіб політичного впливу. В цьому контексті заслуговує на увагу Енергетична стратегія РФ до 2020 року, яка визначила запаси енергетичних ресурсів і потужний паливно-енергетичний комплекс як інструмент ведення внутрішньої та зовнішньої політики (Кравченко, 2020, 52).

112

— У дослідженні Європейського центру протидії гібридним загрозам ідеться про те, що порушення балансу між державою-імпортером і державою-постачальником неухильно призводить до посилення позицій постачальника, що дозволяє останньому діяти з позиції сили. Зокрема, держава-постачальник може просувати власні національні, економічні, політичні інтереси шляхом створення штучного дефіциту або надлишку на ринку, пропонування вигідних цін для союзників, шантажування ворогів тощо (Verner, Grigas, and Peet, 2019, 9–10). Наприклад, переговори щодо ціни на постачання газу можуть супроводжуватися вимогами до держави-імпортера змінити деякі аспекти внутрішньої чи зовнішньої політику або піти на певні поступки. Таким чином, енергетичні ресурси перетворюються на геополітичний козир у руках держав-постачальників, які в обмін на постачання газу або нафти можуть «виторговувати» певні політичні дивіденди. У зв'язку з цим видається очевидним той факт, що енергетична безпека, яку у вузькому сенсі можна визначити як безпечне та безперервне постачання енергоресурсів (англ. security of supply), є одним із центральних стовпів енергетичної політики Європейського Союзу. Особливо значущою в цьому контексті є проблема значної залежності ЄС від одного постачальника природного газу, а саме Російської Федерації. Примітно, що власне «газові війни» між російським «Газ-

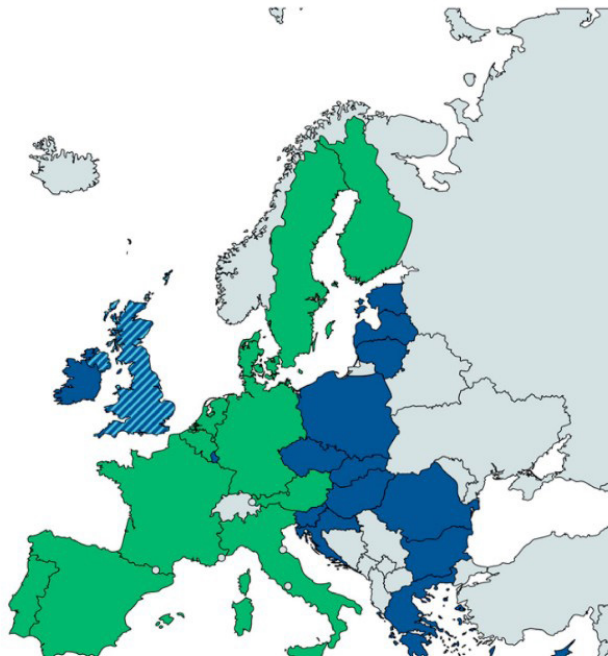
промом» та українським «Нафтогазом» 2006 і 2009 року та агресивні дії РФ проти України 2014 року спонукали ЄС пильніше зайнятися своєю енергетичною безпекою, адже зазначені події засвідчили високу вразливість ЄС до будь-яких перепонов у постачанні природного газу (Rodríguez-Fernández, Fernández Carvajal, and Ruiz-Gómez, 2020). Однак слід підкреслити, що значні відмінності між різними країнами-членами є суттєвою перепоною на шляху формування єдиної та узгодженої енергетичної політики, яка б лягла в основу енергетичного союзу (Mata Pérez, Scholten, and Smith Stegen, 2019). Розбіжності в географічному розташуванні, доступі до природних ресурсів, структурі енергетичного сектору та політичних пріоритетах зумовлюють різні підходи до питань спільної енергетичної безпеки, у зв'язку з чим доцільно виокремити два табори в межах ЄС (див. рисунок 1).

Рисунок 1

Розбіжності між країнами-членами ЄС щодо шляхів забезпечення енергетичної безпеки (Mata Pérez, Scholten, and Smith Stegen 2019)

Ambitions towards the Energy Union

- Business Opportunity and Climate
- Security of Supply

Так, країни «синього табору» здебільшого переймаються безпекою й диверсифікацією джерел постачання енергоресурсів, зокрема природного газу, та розвитком інфраструктурних зв'язків усередині

ЄС. Перш за все, ці країни особливо вразливі до перебоїв у поставках або дій постачальників; це можна пояснити тим, що їхня газова інфраструктура здебільшого або застаріла, або недостатньо розвинена, а брак зв'язків з енергоінфраструктурами інших країн-членів робить їх менш стійкими до перебоїв у постачанні. Крім того, на їх позицію впливає значна частка викопних ресурсів у структурі енергетичного сектору, високий ступінь залученості робочої сили та значна чутливість споживачів до змін у вартості електроенергії, через що перехід на відновлювальну енергію може бути досить болючим процесом (Mata Pérez, Scholten, and Smith Stegen, 2019).

114

Серед країн «синього табору» слід звернути пильнішу увагу на країни так званої «вишеградської четвірки», а саме Польщу, Словаччину, Чехію та Угорщину, адже кожна з них відіграє важливу роль у системі поставок російського газу до Європи. Відповідно, реалізація даного проекту може тією чи іншою мірою змінити роль кожної з цих країн у системі транзиту газу. Під час Холодної війни ці чотири країни належали до Організації Варшавського договору, а отже, були сателітами Радянського Союзу. Після розпаду останнього всі чотири країни взяли курс на тісну інтеграції в політичні та безпекові інституції Заходу, зокрема Європейський Союз та НАТО. Більш того, кожна з країн «четвірки» тією чи іншою мірою відчула на собі наслідки згаданих вище газових конфліктів між РФ і Україною 2006 та 2009 років, що по-різному вплинуло на їх підходи до енергетичної безпеки й особливо до тіснішої інтеграції в межах єдиного енергетичного ринку ЄС (Jirušek, 2020). Тим не менше, попри спільну складну історію відносин з Росією та формально єдину позицію щодо протидії будівництву «Північного потоку-2» (Syta, 2016) кожна з країн «вишеградської четвірки» насправді має власну, відмінну від інших позицію щодо даного інфраструктурного проекту РФ. Варто підкреслити, що в кожному окремому випадку та чи інша країна виходить із власних політичних та/або економічних інтересів. Так, серед країн «четвірки» лише Польща є дійсно активним опонентом «Північного потоку-2». Примітно, що країна завжди розглядала свою залежність від поставок російських енергоресурсів як проблему. Власне, у своїй енергетичній політиці Польща виходить з того, що залежність від одного постачальника підриває енергетичну безпеку країни. Цим, до речі, й пояснюються намагання Польщі диверсифікувати структуру імпорту блакитного пального, зокрема за рахунок збільшення

частки зрідженого газу (Jirušek, 2020). Крім того, жорстку позицію Польщі щодо «Північного потоку-2» можна пояснити нещодавнім збільшенням ролі країни як транзитера російського газу, адже зменшення транзиту через Україну супроводжувалося його збільшенням через територію Польщі, а саме через газопровід «Ямал» (Jirušek, 2020). Тут варто врахувати той факт, що запуск «Північного потоку-2» може призвести до переорієнтації потоків газу в Європі в напрямку «північ-південь» та «захід-схід/південь», унаслідок чого знизиться роль напрямку «схід-захід». Іншими словами, Польщі, як і Україні, потенційно загрожуватиме зменшення ваги у «формулі» транзиту російського газу. В цьому контексті доцільно повернутися до згаданих вище сценаріїв розвитку газового ринку ЄС до 2030 року. Зокрема, в разі запуску «Північного потоку-2» транзит блакитного пального через територію Польщі може скоротитися на 23% порівняно з 2014 роком, тоді як транзит газу через територію України – на 13% порівняно з тим же роком (Eser, Chokani, and Abhari, 2019, 829). З іншого боку, дослідники наголошують на тому, що в короткостроковій перспективі РФ може переспрямувати лише 40% українського транзиту через «Північний потік-2» (Eser, Chokani, and Abhari, 2019, 829). У будь-якому разі обидві країни постають перед проблемою пошуку шляхів компенсації збитків, пов'язаних з очікуваним зменшенням транзиту газу. У випадку з Польщею таким шляхом може бути зріджений газ, а у випадку з Україною – реверс із Європи.

На позицію Чехії значною мірою впливає той факт, що країна ще з 1990-х років забезпечила собі зв'язок з газотранспортною мережею Західної Європи. Більш того, Чехія під'єдналася до ГТС Німеччини завдяки газопроводу «Gazelle», отримавши внаслідок цього доступ до російського газу, який надходить через газопровід «Північний потік» (Jirušek, 2020). Таким чином, будучи під'єднаною до західноєвропейської газової мережі, Чехія фактично підготувалася до можливої зміни в напрямку транзитних потоків російського газу (зі «схід-захід» на «північ-південь»). Таким чином, попри формальне засудження «Північного потоку-2» Чехія навряд чи постраждає від його реалізації (Jirušek, 2020).

Для Словаччини газові кризи 2006 та 2009 років стали справжнім шоком. Так, під час першої обсяги поставок російського газу впали на 30%, а під час другої кризи схід країни майже не отримував газу. Це спонукало Словаччину вжити заходів, спрямованих на покращен-

ня енергетичної безпеки та збереження своєї ролі в системі транзиту російського газу до Європи. Серед них – будівництво газопроводу «Eastring», введення реверсу з західного напрямку та розширення ін-терконектора на кордоні з Угорщиною. Крім того, хоча зменшення обсягів транзиту газу через територію України протягом останніх років викликало питання щодо майбутнього Словаччини як транзитера газу, російський державний концерн «Газпром» заявив про наміри постачати свій газ до Європи через території Чехії та Словаччини до австрійського газового хабу в Баумгартені в обсягах, що відповідають доданій потужності «Північного потоку-2» (Jirušek, 2020). З цього випливає, що Словаччина теж не має причин активно протидіяти завершенню другої гілки «Північного потоку», адже транзит газу через її територію продовжиться в будь-якому разі, нехай і в іншому напрямку.

116

Нарешті, у випадку з Угорщиною вплив «Північного потоку-2» можна вважати мінімальним. Так, попри можливе зменшення обсягів газу, що надходить через Україну, Угорщина зможе й далі отримувати газ через уже згаданий хаб у Баумгартені, до якого перекачуватимуть блакитне пальне з «Північного потоку» через Чехію та/або Словаччину (Jirušek, 2020). Більш релевантним для країни є інший інфраструктурний проєкт «Газпрому», а саме «Турецький потік». Так, ще 2019 року прем'єр-міністр країни Віктор Орбан висловив бажання отримувати російський газ через «Турецький потік», а через рік було затверджено план будівництва нового інтерконектора між Сербією та Угорщиною, який дозволить останній отримувати газ із «Турецького потоку»; завершення будівництва сербсько-угорського інтерконектора планується на жовтень 2021 року (“Hungary to Join TurkStream Gas Pipeline”, 2020). Варто наголосити, що Сербія вже з початку 2021 року почала отримувати російський газ через «Турецький потік» (“Gazprom Begins Gas Supplies to Serbia via New Route Starting from January 1, 2021”, 2021). Угорщина, таким чином, теж не має вагомих причин протидіяти завершенню другої гілки «Північного потоку».

Що ж до країн «зеленого табору», то вони вважають, що енергетичний союз має бути спрямований на боротьбу з кліматичними змінами; це пояснює їх орієнтованість на розвиток відновлювальної енергії, диверсифікацію джерел енергії та оптимізацію залежності від імпорту енергоносіїв. Так, на протигагу «синьому табору» енер-

гетична інфраструктура країн «зеленого табору» більш розвинена, а значна частина робочої сили задіяна саме в галузі відновлювальної енергетики; більш того, вищий рівень економічного розвитку уможливорює швидший рух цих країн у напрямку «озеленення» своїх енергетичних секторів (Mata Pérez, Scholten, and Smith Stegen, 2019). Отже, доводиться констатувати, що ФРН – країна «зеленого табору» та один з «локомотивів» ЄС – значною мірою поглиблює описаний вище розрив, адже, відстоюючи реалізацію російського «Північного потоку-2», влада ФРН прагне за рахунок інтересів усього Союзу та інших країн-членів задовольнити власні економічні інтереси та втілити амбітну стратегію енергетичної трансформації.

Головною метою згаданої вище стратегії, яку називають *Energiewende* (нім. Трансформація енергетичного сектору), є зменшення негативного впливу на навколишнє середовище шляхом поступового переходу від традиційних джерел енергії, як-от вугілля чи ядерна енергетика, на відновлювальні. Таким чином, ФРН прагне забезпечити свій внесок у досягнення глобальних кліматичних цілей, а саме утримання зростання середньосвітової температури на рівні 1,5°C або принаймні 2°C, що вимагає суттєвого зменшення викидів у всіх можливих сферах (“Energy in Transition – Powering Tomorrow” n.d.). Одними з основоположних компонентів даної стратегії є відмова від ядерної енергії та вугілля. Так, на 2022 рік заплановано виведення з експлуатації всіх атомних електростанцій країни, а до 2038 року повинні бути закриті всі вугільні електростанції. Щодо повної відмови від АЕС, то ключову роль у формулюванні таких цілей зіграла трагедія на японській АЕС «Фукусіма-1»: за кілька днів після аварії канцлерка Німеччини Ангела Меркель оголосила про остаточний намір уряду ФРН вивести з експлуатації всі ядерні енергоблоки до 2022 року. Того ж таки 2011 року було відключено одразу вісім АЕС, а відключення останніх трьох станцій, які наразі ще функціонують, заплановано на 2022 рік (“Tagesschau 20:00 Uhr, 11.03.2021” n.d.). Очікуваним результатом реалізації стратегії є досягнення до 2050 року «кліматичної нейтральності», за якої рівень викидів вуглекислого газу відповідатиме зменшенню цих викидів (“Energiewende International” 2019). І хоча в довгостроковій перспективі користь від *Energiewende* важко переоцінити, в ході реалізації даної стратегії Німеччині доводиться – і надалі доведеться – вирішувати цілу низку проблем. По-перше, прискорена відмова від ядерної енергії спону-

катиме Німеччину імпортувати більше електроенергії. Власне, 2019 року ФРН уперше за попередні п'ять років імпортувала більше енергії, ніж експортувала (Pflugmann et al. 2019). По-друге, згорання видобутку вугілля загрожує важкими економічними та соціальними наслідками працівникам, задіяним у цій галузі. З 2011 року влада ФРН не наважувалася вживати болючих заходів та закривати шахти, адже ціна питання – десятки тисяч робочих місць, сконцентрованих у багатих вугіллям Лужиці та Північному Рейні-Вестфалії. Особливо проблемним є згорання видобутку в Лужиці, де воно є мало не єдиною розвинутою галуззю промисловості, забезпечуючи роботою тисячі людей (Eddy 2018). По-третє, в короткостроковій перспективі залежність країни від викопного пального залишатиметься високою. Примітно, що лівова його частка надходить від імпорту, оскільки власні поклади здебільшого вже виснажені або ж їх видобуток економічно не вигідний (Wettengel, 2020). За даними Євростату залежність ФРН від імпорту енергоресурсів станом на 2019 рік склала 67,61% порівняно з 61,8% у 2011 році (“Energy Import Dependency by Products” n.d.). Більш того, станом на 2019 рік 100% потреб країни в природному газі було покрито за рахунок імпорту (“Energy Import Dependency by Products” n.d.). Щодо природного газу варто зазначити, що його розглядають як спосіб полегшити процес «декарбонізації» економіки у зв'язку зі значно меншими викидами вуглекислого газу та здатністю газових електростанцій компенсувати нестабільну генерацію відновлювальної енергії (Wettengel, 2020). Таким чином, слід очікувати, що природний газ як більш екологічна альтернатива вугіллю та нафті відіграватиме не останню роль у процесі перебудови енергетичного сектору ФРН.

118

—

Власне цим можна частково пояснити позицію ФРН щодо реалізації проекту «Північний потік-2». Так, збільшення поставок російського газу дозволить Німеччині легше компенсувати відмову від ядерної енергії та, можливо, прискорити відмову від вугілля (Стригуль, 2020, 79). Крім того, захист російського проекту зумовлений прагненням ФРН покращити безпеку постачання. Очевидно, газові конфлікти між РФ та Україною 2006 та 2009 років, а також події 2014 року спонукали ФРН шукати альтернативні шляхи імпорту російського блакитного пального. Власне, «Північний потік-2» разом з оригінальним «Північним потоком» і є цією альтернативою, логіка якої полягає в тому, що в разі будь-яких незгод між РФ і Україною

газ усе одно йтиме до Європи – напряму з Росії. Таким чином вилучення України з «формули» постачання газу подається як крок, який нібито забезпечить безперервні поставки газу. Хоча логічність цих міркувань дещо сумнівна, особливо в контексті поточної ситуації та нещодавніх демонстративних військових маневрів РФ біля кордонів з Україною, складається враження, що таке обґрунтування влаштовує німецький істеблішмент. Заслугує уваги заява Ангели Меркель під час Мюнхенської безпекової конференції 2019 року про те, що російський газ залишається російським газом і що шлях, яким він надходить, – Україна чи Балтійське море – не має значення (Кравченко, 2020, 54). Особливо цікавою видається аргументація президента ФРН Франка-Вальтера Штайнмаєра, який наголосив на тому, що енергетичні відносини є «останнім мостом між Європою та Росією» (“Interview Mit Der Tageszeitung Rheinische Post” n.d.). Крім того, Штайнмаєр апелював до складних історичних моментів, нагадавши про прийдешню 80-у річницю нападу нацистської Німеччини на Радянський Союз (“Interview Mit Der Tageszeitung Rheinische Post” n.d.). Такі згадки про складну історію можуть натякати на наявність певного морального боргу, який і спонукає ФРН не спалювати «останній місток» між ЄС та РФ. Нарешті, досить промовистим видається той факт, що німецький Бундестаг окремим законом від 2019 року дозволив «Північному потоку-2» обійти Газову директиву ЄС, яка забороняла одній компанії одночасно видобувати, продавати й транспортувати природний газ (Кравченко, 2020, 80–81).

З огляду на зазначене вище доводиться констатувати, що позиція ФРН щодо проекту «Північний потік-2» суперечить принципу солідарності, який є засадничим принципом діяльності ЄС загалом та його енергетичної стратегії зокрема. Так, у комюніке Європейської комісії щодо стратегії енергетичної безпеки від 2014 року зазначено наступне: «...рішення щодо підтримки інфраструктурних проектів, як-от: «Північний потік», «Південний потік»... – на загальноєвропейському або регіональному рівні з метою уникнути ситуації, за якої рішення однієї держави-члена шкодять енергетичній безпеці інших держав-членів» (“EUR-Lex - 52014DC0330 - EN” n.d.). Усупереч цьому ФРН протягом останніх років цілеспрямовано відстоювала «Північний потік-2», що з погляду самої ФРН може видатися логічним. Так, у разі введення газопроводу в експлуатацію Німеччина може стати головним центром зберігання російського газу та його подальшого

транзиту до країн ЄС, що матиме наслідком збільшення прибутків німецьких енергетичних компаній та додаткові надходження від транзитних зборів і податків до федерального й земельних бюджетів (Кравченко 2020, 53). Більш того, згідно з різними сценаріями розвитку подій Німеччина отримує найбільшу вигоду від реалізації «Північного потоку-2» завдяки прямому доступу до дешевого російського газу та зростанню її значення як транзитера газу; натомість Україна та Польща, як уже згадувалося вище, можуть зазнати збитків через відповідне скорочення транзиту газу через їх території. Таким чином, у своєму прагненні задовольнити внутрішні потреби щодо масштабної трансформації енергетичного сектору та конвертувати контроль над енергетичними потоками в політичну потужність ФРН фактично одноосібно вершить енергетичну політику всього ЄС, потенційно ставлячи і себе, й інші країни-члени в безпосередню залежність від російського газу.

120

—

З іншого боку, поряд з аргументами про зростання залежності ФРН та ЄС загалом від російського газу слід також наголосити на тому, що будівництво «Північного потоку-2» потенційно збільшує залежність самої РФ від ЄС як найбільшого імпортера російського блакитного пального. Так, якщо частка РФ у структурі імпорту природного газу до ЄС складає 40%, то частка ЄС у структурі експорту Росією свого газу складає 70% (Кунце, 2020, 3). З огляду на це видається очевидним є той факт, що РФ як експортер природного газу більшою мірою залежить від ЄС як основного імпортера російського блакитного пального, ніж навпаки. Таким чином, потенційно збільшуючи залежність ФРН та решти ЄС від свого газу, РФ водночас збільшує свою залежність від одного імпортера. Інакше кажучи, будь-які перебої в поставках газу можуть виявитися болючішими саме для РФ, а не для ФРН, адже остання в разі яких-небудь агресивних дій Кремля залишає за собою можливість перекрити обидві гілки «Північного потоку» зі свого боку і, як наслідок, обмежити доступ РФ до свого найбільшого ринку збуту газу. Дану думку підтверджує, зокрема, російський учений та опозиційний політик Андрій Зубов, який зазначає, що «Північний потік-2» несе більше ризиків для РФ, адже «Путіну нікуди більше продавати газ в таких обсягах, в яких купує Західна Європа й, насамперед, Німеччина» («Північний Потік-2? Це Тепер Путін На Гачку в Меркель, а Не Навпаки, – Професор Зубов» n.d.). У зв'язку з цим цілком логічно, що РФ прагне диверси-

фікувати експорт свого газу, зокрема шляхом виходу на ринок країн АСЕАН (Sziklai, Kóczy, and Csercsik, 2020). Особливо перспективним видається освоєння «Газпромом» ринку Китаю, який потенційно може стати одним з найбільших споживачів російського газу завдяки газопроводу «Сила Сибіру» (Кунце, 2020, 4).

Що ж до нещодавніх суперечливих заяв США стосовно можливо-го зняття санкцій проти компаній, пов'язаних з будівництвом «Північного потоку-2», то це може свідчити про наміри Вашингтона почекати до вересневих виборів у Німеччині, переможцем яких може стати партія «Зелених» – активний опонент будівництва газопроводу. Якщо «Зелені» справді переможуть, ФРН та США нарешті зможуть виробити єдину позицію щодо нової російської труби; у такому разі Захід може обміняти запуск «Північного потоку-2» на безпекові гарантії для України (“Північний потік - 2’ може стати розмінною монетою на користь збереження суверенітету України, – Фейгін” n.d.).

Висновки. Зростання загальної важливості енергетичної безпеки та труднощі, пов'язані з її забезпеченням, спричиняються до того, що питання поставок енергоресурсів набувають усе більш «політичного» забарвлення. Будівництво Російською Федерацією газопроводу «Північний потік-2» є суттєвим інструментом гібридного впливу на країни Європейського Союзу. При цьому ФРН, маючи на меті задовольнити власні інтереси за рахунок інтересів ЄС загалом та інших країн-членів зокрема, своєю позицією щодо даного газопроводу потенційно сприяє посиленню впливу РФ, а замість диверсифікації джерел постачання має місце зростання залежності Німеччини та ЄС від російського газу. Для зменшення такої залежності та забезпечення дійсної диверсифікації варто звернути увагу на альтернативні шляхи постачання, серед яких можна згадати поставки зрідженого газу, а також імпорт з Єгипту, Ізраїлю або Центральної Азії (Sziklai, Kóczy, and Csercsik, 2020). З іншого боку, перед РФ також постає проблема диверсифікації експорту свого газу, адже лєвова частка блакитного пального – 70% – постачається саме до ЄС. З огляду на це паралельне будівництво газопроводу «Сила Сибіру» має на меті зменшити залежність РФ від ЄС як найбільшого імпортера, а «Північний потік-2» є радше запасним варіантом і можливим важелем політичного тиску на Україну та ЄС.

Джерела та література:

1. Cotella, Giancarlo, and Silvia Crivello. 2016. "The Macroregional Geopolitics of Energy Security." In *Low-Carbon Energy Security from a European Perspective*, edited by Patrizia Lombardi and Max Gruenig, 81–108. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-802970-1.00004-8>.

2. Eddy, Melissa. 2018. "Why 'Green' Germany Remains Addicted to Coal." *The New York Times*. October 10, 2018. <https://www.nytimes.com/2018/10/10/world/europe/germany-coal-climate.html>.

3. "Energiewende International." 2019. Auswärtiges Amt. August 20, 2019. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/energie/energiewende/238782>.

4. "Energy Import Dependency by Products." n.d. Eurostat. Accessed April 17, 2021. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_50/default/table?lang=en.

5. "Energy in Transition – Powering Tomorrow." n.d. Accessed April 17, 2021. <https://www.energiewende-global.com/>.

122

— 6. Eser, P., N. Chokani, and R. Abhari. 2019. "Impact of Nord Stream 2 and LNG on Gas Trade and Security of Supply in the European Gas Network of 2030." *Applied Energy* 238 (March): 816–30. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2019.01.068>.

7. "EUR-Lex - 52014DC0330 - EN." n.d. Accessed April 18, 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0330&from=ES>.

8. "Gazprom Begins Gas Supplies to Serbia via New Route Starting from January 1, 2021." 2021. Gazprom. January 1, 2021. <https://www.gazprom.com/press/news/2021/january/article521930/>.

9. "Hungary to Join TurkStream Gas Pipeline." 2020. Warsaw Institute. June 30, 2020. <https://warsawinstitute.org/hungary-join-turkstream-gas-pipeline/>.

10. "Interview Mit Der Tageszeitung Rheinische Post." n.d. Bundespräsidialamt. Accessed April 17, 2021. <https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Interviews/2021/210206-Interview-Rheinische-Post.html>.

11. Jirušek, Martin. 2020. "The Attitude of the Visegrad Group Countries towards Russian Infrastructural Projects in the Gas Sector." *Energy Policy* 139 (April): 111340. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111340>.

12. Mata Pérez, María de la Esperanza, Daniel Scholten, and Karen Smith Stegen. 2019. “The Multi-Speed Energy Transition in Europe: Opportunities and Challenges for EU Energy Security.” *Energy Strategy Reviews* 26 (November): 100415. <https://doi.org/10.1016/j.esr.2019.100415>.

13. Pflugmann, Fridolin, Ingmar Ritzenhofen, Fabian Stockhausen, and Thomas Vahlenkamp. 2019. “Germany Energy Transition at a Crossroads.” McKinsey & Company. November 21, 2019. <https://www.mckinsey.com/industries/electric-power-and-natural-gas/our-insights/germanys-energy-transition-at-a-crossroads#>.

14. Ritchie, Hannah, and Max Roser. 2020. “CO₂ and Greenhouse Gas Emissions.” *Our World in Data*. 2020. <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>.

15. Rodríguez-Fernández, Laura, Ana Belén Fernández Carvajal, and Luis Manuel Ruiz-Gómez. 2020. “Evolution of European Union’s Energy Security in Gas Supply during Russia–Ukraine Gas Crises (2006–2009).” *Energy Strategy Reviews* 30 (July): 100518. <https://doi.org/10.1016/j.esr.2020.100518>.

16. Stern, Jeremy. 2021. “Germany Will Never Back Down on Its Russian Pipeline.” *Foreign Policy*. February 25, 2021. <https://foreignpolicy.com/2021/02/25/germany-will-never-back-down-on-its-russian-pipeline/>.

17. Sytas, Andrius. 2016. “EU Leaders Sign Letter Objecting to Nord Stream-2 Gas Link.” *Reuters*. March 16, 2016. <https://www.reuters.com/article/uk-eu-energy-nordstream/eu-leaders-sign-letter-objecting-to-nord-stream-2-gas-link-idUKKCN0WI1YV>.

18. Sziklai, Balázs R., László Kóczy, and Dávid Csercsik. 2020. “The Impact of Nord Stream 2 on the European Gas Market Bargaining Positions.” *Energy Policy* 144 (September): 111692. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111692>.

19. “Tagesschau 20:00 Uhr, 11.03.2021.” n.d. YouTube. Accessed March 17, 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=4LxiOFsTSbI>.

20. Verner, Duane, Agnia Grigas, and Frederic Peet. 2019. “Assessing Energy Dependency in the Age of Hybrid Threats.” *The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats*. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Assessing_Energy_Dependency_in_the_Age_of_Hybrid_Threats-HybridCoE.pdf.

21. Wettengel, Julian. 2020. "Germany's Dependence on Imported Fossil Fuels." Clean Energy Wire. 2020. <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/germanys-dependence-imported-fossil-fuels>.

22. Wettengel, Julian. 2021. "Gas Pipeline Nord Stream 2 Links Germany to Russia, but Splits Europe." Clean Energy Wire. 2021. <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/gas-pipeline-nord-stream-2-links-germany-russia-splits-europe>.

23. Кравченко, Ольга Сергіївна. 2020. "«Північний Потік-2» Як Механізм Економічного Впливу РФ На Політику Держав Європейського Союзу." Вісник ХНУ Ім. В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні Відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм», no. 12: 50–58. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-04>.

24. Кунце, Томас. 2020. "Северный Поток 2: Финальный Этап." Konrad-Adenauer-Stiftung. <https://www.kas.de/documents/252038/7938566/Nord+Stream+2.+Die+letzte+Phase+Russisch.pdf/d0ac16a8-c320-3a46-44e0-5fdc52238950?version=1.0&t=1587551436744>.

124

— 25. "«Північний потік-2? Це тепер Путін на гачку в Меркель, а не навпаки, – професор Зубов." n.d. Еспресо. Accessed June 5, 2021. <https://espresso.tv/pivnichniy-potik-2-tse-teper-putin-na-gachku-v-merkel-a-ne-navpaki-profesor-zubov>.

26. "«Північний потік – 2' може стати розмінною монетою на користь збереження суверенітету України, – Фейгін." n.d. Еспресо. Accessed June 5, 2021. <https://espresso.tv/pivnichniy-potik-2-mozhe-stati-rozminnoyu-monetoyu-na-korist-zberezhennya-suverenitetu-ukraini-feygin>.

27. Стригуль, А. С. 2020. "«Північний потік-2»: наслідки для ЄС і України." Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «міжнародні відносини», no. 5: 75–85. <https://eprints.oa.edu.ua/8265/1/9.pdf>.

References:

1. Cotella, Giancarlo, and Silvia Crivello. 2016. "The Macroregional Geopolitics of Energy Security." In *Low-Carbon Energy Security from a European Perspective*, edited by Patrizia Lombardi and Max Gruenig, 81–108. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-802970-1.00004-8>.

2. Eddy, Melissa. 2018. "Why 'Green' Germany Remains Addicted to Coal." *The New York Times*. October 10, 2018. <https://www.nytimes.com/2018/10/10/world/europe/germany-coal-climate.html>.

3. “Energiewende International.” 2019. Auswärtiges Amt. August 20, 2019. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/energie/energiewende/238782>.

4. “Energy Import Dependency by Products.” n.d. Eurostat. Accessed April 17, 2021. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_50/default/table?lang=en.

5. “Energy in Transition – Powering Tomorrow.” n.d. Accessed April 17, 2021. <https://www.energiewende-global.com/>.

6. Eser, P., N. Chokani, and R. Abhari. 2019. “Impact of Nord Stream 2 and LNG on Gas Trade and Security of Supply in the European Gas Network of 2030.” *Applied Energy* 238 (March): 816–30. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2019.01.068>.

7. “EUR-Lex - 52014DC0330 - EN.” n.d. Accessed April 18, 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0330&from=ES>.

8. “Gazprom Begins Gas Supplies to Serbia via New Route Starting from January 1, 2021.” 2021. Gazprom. January 1, 2021. <https://www.gazprom.com/press/news/2021/january/article521930/>.

125

9. “Hungary to Join TurkStream Gas Pipeline.” 2020. Warsaw Institute. June 30, 2020. <https://warsawinstitute.org/hungary-join-turkstream-gas-pipeline/>.

10. “Interview Mit Der Tageszeitung Rheinische Post.” n.d. Bundespräsidialamt. Accessed April 17, 2021. <https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Interviews/2021/210206-Interview-Rheinische-Post.html>.

11. Jirušek, Martin. 2020. “The Attitude of the Visegrad Group Countries towards Russian Infrastructural Projects in the Gas Sector.” *Energy Policy* 139 (April): 111340. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111340>.

12. Mata Pérez, María de la Esperanza, Daniel Scholten, and Karen Smith Stegen. 2019. “The Multi-Speed Energy Transition in Europe: Opportunities and Challenges for EU Energy Security.” *Energy Strategy Reviews* 26 (November): 100415. <https://doi.org/10.1016/j.esr.2019.100415>.

13. Pflugmann, Fridolin, Ingmar Ritzenhofen, Fabian Stockhausen, and Thomas Vahlenkamp. 2019. “Germany Energy Transition at a Crossroads.” McKinsey & Company. November 21, 2019. <https://www>.

mckinsey.com/industries/electric-power-and-natural-gas/our-insights/germanys-energy-transition-at-a-crossroads#.

14. Ritchie, Hannah, and Max Roser. 2020. "CO₂ and Greenhouse Gas Emissions." Our World in Data. 2020. <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>.

15. Rodríguez-Fernández, Laura, Ana Belén Fernández Carvajal, and Luis Manuel Ruiz-Gómez. 2020. "Evolution of European Union's Energy Security in Gas Supply during Russia-Ukraine Gas Crises (2006-2009)." *Energy Strategy Reviews* 30 (July): 100518. <https://doi.org/10.1016/j.esr.2020.100518>.

16. Stern, Jeremy. 2021. "Germany Will Never Back Down on Its Russian Pipeline." *Foreign Policy*. February 25, 2021. <https://foreignpolicy.com/2021/02/25/germany-will-never-back-down-on-its-russian-pipeline/>.

126 — 17. Sytas, Andrius. 2016. "EU Leaders Sign Letter Objecting to Nord Stream-2 Gas Link." *Reuters*. March 16, 2016. <https://www.reuters.com/article/uk-eu-energy-nordstream/eu-leaders-sign-letter-objecting-to-nord-stream-2-gas-link-idUKKCN0WI1YV>.

18. Sziklai, Balázs R., László Kóczy, and Dávid Csercsik. 2020. "The Impact of Nord Stream 2 on the European Gas Market Bargaining Positions." *Energy Policy* 144 (September): 111692. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111692>.

19. "Tagesschau 20:00 Uhr, 11.03.2021." n.d. YouTube. Accessed March 17, 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=4LxiOFsTSbI>.

20. Verner, Duane, Agnia Grigas, and Frederic Peet. 2019. "Assessing Energy Dependency in the Age of Hybrid Threats." *The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats*. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Assessing_Energy_Dependency_in_the_Age_of_Hybrid_Threats-HybridCoE.pdf.

21. Wettengel, Julian. 2020. "Germany's Dependence on Imported Fossil Fuels." *Clean Energy Wire*. 2020. <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/germanys-dependence-imported-fossil-fuels>.

22. Wettengel, Julian. 2021. "Gas Pipeline Nord Stream 2 Links Germany to Russia, but Splits Europe." *Clean Energy Wire*. 2021. <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/gas-pipeline-nord-stream-2-links-germany-russia-splits-europe>.

23. Kravchenko, Olha Serhiivna. 2020. "«Pivnichnyi Potik-2» Yak Mekhanizm Ekonomichnoho Vplyvu RF Na Polityku Derzhav

Yevropeiskoho Soiuzu.” Visnyk KhNU Im. V.N. Karazina. Seriiia «Mizhnarodni Vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm», no. 12: 50–58. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-04>.

24. Kuntse, Tomas. 2020. “Cevernyy Potok 2: Finalnyy Etap.” Konrad-Adenauer-Stiftung. <https://www.kas.de/documents/252038/7938566/No+rd+Stream+2.+Die+letzte+Phase+Russisch.pdf/d0ac16a8-c320-3a46-44e0-5fdc52238950?version=1.0&t=1587551436744>.

25. “Pivnichnyi Potik-2. Tse Teper Putin Na Hachku v Merkel, a Ne Navpaky, – Profesor Zubov.” n.d. Espresso. Accessed June 5, 2021. <https://espresso.tv/pivnichniy-potik-2-tse-teper-putin-na-gachku-v-merkel-a-ne-navpaki-profesor-zubov>.

26. “Pivnichnyi Potik - 2 Mozhe Staty Rozminnoiu Monetoiu Na Koryst Zberezhennia Suverenitetu Ukrainy, – Feihin.” n.d. Espresso. Accessed June 5, 2021. <https://espresso.tv/pivnichniy-potik-2-mozhe-stati-rozminnoyu-monetoyu-na-korist-zberezhennya-suverenitetu-ukraini-feygin>.

27. Stryhul, A. S. 2020. “«Pivnichnyi Potik-2»: Naslidky Dlia YeS i Ukrainy.” Naukovi Zapysky Studentiv Ta Aspirantiv. Seriiia «Mizhnarodni Vidnosyny», no. 5: 75–85. <https://eprints.oa.edu.ua/8265/1/9.pdf>. 127